

У статті представлено результати моніторингового дослідження вживання психоактивних речовин учнівською молоддю Полтавської області, які свідчать про недостатню ефективність системи профілактики шкідливих звичок у загальноосвітніх навчальних закладах.

В статье представлены результаты мониторингового исследования употребления психоактивных веществ учащейся молодежью Полтавской области, которые свидетельствуют о недостаточной эффективности системы профилактики вредных привычек в общеобразовательных учебных заведениях.

The paper presents the results of monitoring study of the drug use by the young students of Poltava region, which showed a lack of effectiveness in prevention of bad habits in the secondary schools.

УДК 37.015.3:159.922

ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН УЧНЯМИ: СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ОРІЄНТИРИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Я. В. Сухенко

Нині тютюнопаління, алкоголізм і наркоманія є суттєвою соціальною, економічною, правовою, медичною, психолого-педагогічною проблемою, яка привертає увагу широкого кола фахівців. Для працівників освітньої галузі першочерговими завданнями є запобігання вживанню психоактивних речовин учнівською молоддю та його профілактика. Їх виконання, насамперед, потребує володіння достовірною інформацією про масштаби цих явищ та їхні причини. Моніторинг поширеності вживання психоактивних речовин учнівською молоддю загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області було проведено у вересні 2011 року на виконання рішення Координаційної ради з питань протидії туберкульозу, ВІЛ-інфекції/СНІДу та боротьби з наркоманією при Полтавській обласній державній адміністрації, протоколу засідання тимчасової робочої групи з проведення моніторингу поширеності вживання психоактивних речовин учнівською молоддю при Головному управлінні освіти і науки. Враховуючи запити Координаційної ради, для вивчення ситуації щодо вживання психоактивних речовин учнями загальноосвітніх навчальних закладів було визначено такі індикатори: рівень поінформованості та обізнаності учнів стосовно цієї проблеми; показники поширеності цього явища в учнівському середовищі; причини, що спонукають дітей до зловживань; шляхи отримання коштів на психоактивні речовини та місця розповсюдження наркотиків; особливості ставлення родин учнів до вживання шкідливих речовин.

Метою статті є посилення інформаційного та методичного забезпечення діяль-

ності освітянських організацій щодо профілактики шкідливих звичок і формування здорового способу життя учнівської молоді на основі аналізу результатів моніторингового дослідження та методичних рекомендацій учасникам навчально-виховного процесу.

Загальна характеристика моніторингового дослідження

Під психоактивною речовиною (ПАР) розуміється будь-яка хімічна речовина, здатна при одноразовому прийомі змінювати настрої вживача, фізичний стан, самовідчуття та сприйняття навколишнього світу, поведінку або інші психофізичні ефекти, а при систематичному вживанні викликати психічну та фізичну залежність. Відповідно до міжнародної класифікації хвороб до психоактивних речовин належать: алкоголь, опіюїди, каннабіоїди, седативні або снодійні речовини, кокаїн, стимулятори, зокрема кофеїн, галюциногени, тютюн, легкі розчинники [2]. Під час моніторингу досліджувалися особливості вживання учнями таких психоактивних речовин, як тютюн, алкоголь і наркотики.

Мета моніторингу полягала у визначенні кількісних показників і якісних характеристик вживання психоактивних речовин учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Основним його завданням було отримання достовірної інформації про: 1) поширеність та причини тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків учнівською молоддю; 2) рівень її поінформованості та обізнаності з даної проблеми;

3) шляхи отримання учнями коштів на придбання цигарок, алкоголю, наркотиків та місця розповсюдження останніх; ставлення родин учнів до вживання психоактивних речовин; 4) визначення та аналіз особливостей вживання психоактивних речовин для різних за віком, статтю, місцем проживання груп дітей.

Цільовою групою цього дослідження були молодші школярі, молодші підлітки, старші підлітки та юнаки загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області. Виходячи з цього, анкетування проводилося у 4-х (молодший шкільний вік), 6-х (молодший підлітковий вік), 8-х (старший підлітковий вік) та 10-х (юнацький вік) класах.

Особливості побудови вибіркової сукупності. Формування списку міст, районів та навчальних закладів для проведення анкетування було здійснено методом випадкового добору. Добір одного класу з паралелі 4-х, 6-х, 8-х та 10-х класів у кожній школі проводився відповідальним за анкетування – керівником міської (районної) психологічної служби. Загальна кількість учнів, які взяли участь у дослідженні, становила 1 845 осіб.

Аналіз результатів моніторингу

Поінформованість і рівень обізнаності учнів про шкоду тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії

Для дослідження особливостей поінформованості учнів про шкоду психоактивних речовин визначено такі індикатори, як джерела, ступінь, зрозумілість інформування. Рівень обізнаності учнів про шкоду тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії визначався за їхніми відповідями на запитання: "Що ти знаєш про тютюнопаління, алкоголізм, наркоманію?".

Рейтинг джерел інформування про тютюнопаління, алкоголізм та наркоманію для всіх опитаних респондентів має такий вигляд: I місце – засоби масової інформації (54,85 %); II місце – батьки, родина (14,8 %); III місце – вчителі (14,1 %); однокласники, друзі, інші ровесники (5,8 %); IV місце – співробітники психологічної служби (5,4 %); V місце – інші дорослі (3,3 %); IV місце – медичні працівники (1,8 %).

Є відмінності у визначенні учнями різних вікових категорій основних джерел інформування: найбільше інформації із ЗМІ (29,1 %) учні отримують у молодшому підлітковому віці; від батьків (41,7 %) – у молодшому шкільному віці; від учителів (39,1 %) – у молодшому шкільному віці; від однокласників, друзів, ровесників (32,7 %) – у старшому підлітковому віці; від працівників психологічної служби (38,1 %) – у старшому підлітковому віці; від інших дорослих (40,7 %) – у молодшо-

му підлітковому віці; від медичних працівників (33,3 %) – у юнацькому віці.

Ступінь інформування про шкідливість та наслідки вживання психоактивних речовин більшістю учнів визначається як достатній (85,8 %).

Інформація, яку отримують учні у школі стосовно тютюнопаління, алкоголізму та наркоманії, для переважної їх більшості (85,4 %) є зрозумілою, але 14,7 % учнів потребують додаткових пояснень.

Оцінка рівня власної обізнаності підвищується з віком респондентів. Дівчата вважають себе більш компетентними, ніж хлопці. Частка учнів із села та селищ міського типу, які хочуть знати більше, майже на 10 % перевищує цей показник у міських учнів.

Поширеність тютюнопаління в учнівському середовищі

Оцінка поширеності вживання психоактивних речовин учнями здійснювалася за такими індикаторами, як "Я-оцінка" вживання учнями психоактивних речовин та поширеність вживання психоактивних речовин у близькому учнівському оточенні респондентів.

Згідно з "Я-оцінкою", серед усіх опитаних не палять 84,8 %, пробували палити 12,5 %, палять – 2,7 % учнів.

Кількість дітей, які спробували палити та палять постійно, зростає зі збільшенням віку, а кількість учнів, які не палять, у юнацькому віці на 19,7 % менша, ніж у молодшому шкільному віці.

Найсуттєвішим чином за всіма варіантами відповідей змінюються показники між групами учнів молодшого підліткового та старшого підліткового віку: "не палять" – зниження показника на 13,3 %; "декілька разів пробував палити із цікавості" – збільшення показника на 9,5 %; "палять" – підвищення показника на 3,8 %.

Відсоток хлопців, які декілька разів пробували або палять регулярно, перевищує відповідний показник у дівчат.

Показники поширеності тютюнопаління, отримані шляхом оцінки респондентами ситуації у своєму найближчому оточенні, значно перевищують аналогічні показники, отримані за "Я-оцінкою" учнів. Так, частка учнів, в оточенні яких ніхто не палять, становить 46,7 %, палять одиниці – 32,9 %, палить половина і більше – 19,3 %, палять усі – 1,1 %.

Поширеність вживання алкоголю в учнівському середовищі

Згідно з "Я-оцінкою" учнів, серед усіх опитаних не вживають алкоголь 69,5 %, декілька разів вживали алкоголь із цікавості – 26,4 %; вживають алкоголь – 4,1 %.

Кількість дітей, які спробували алкоголь та вживають його постійно, збільшу-

ється зі збільшенням віку дітей, а кількість учнів, які не вживають алкоголь у юнацькому віці, на 44,2 % менша, ніж у молодшому шкільному.

Відсоток хлопців, які декілька разів пробували або вживають алкоголь, перевищує відповідний показник у дівчат.

Учні, котрі проживають у селищі міського типу, частіше, ніж ті, які мешкають у селі та місті, пробували алкоголь та вживають його регулярно.

Показники вживання алкоголю, отримані шляхом оцінки респондентами ситуації у своєму найближчому оточенні, значно перевищують аналогічні показники, отримані за "Я-оцінкою" учнів. Так, частка учнів, в оточенні яких ніхто не вживає алкоголь, становить 47,4 %, вживають алкоголь одиниці – 25,3 %, вживають алкоголь половина і більше – 24,0 %, вживають алкоголь усі – 3,3 %.

Кількість учнів, в оточенні яких однолітки вживають алкоголь, у різновікових групах змінюється досить динамічно: якщо в оточенні 79,1 % опитаних молодших школярів ніхто не палить, то у молодших підлітків цей показник зменшується на 9 % і становить 70,1 %. У старших підлітків, порівняно з молодшими, цей показник зменшується на 40,1 % і становить 30,0 %. У близькому оточенні лише 9,1 % юнаків не палить ніхто.

Поширеність вживання наркотиків в учнівському середовищі

Згідно з "Я-оцінкою", серед усіх опитаних учнів не вживають наркотики 98,3 %; декілька разів пробували з цікавості – 1,4 %; вживають постійно – 0,3 %.

Кількість дітей, які зазначили, що декілька разів пробували наркотик, найбільша у молодшому підлітковому віці (2 %), цей показник серед учнів інших вікових категорій коливається у межах від 1,1 % до 1,5 %. Чим старші діти, тим вищий відсоток тих, хто вживає наркотики постійно – від 0,2 % у молодшому шкільному віці до 0,7 % у юнацькому.

Показники вживання наркотиків, отримані шляхом оцінки респондентами ситуації у своєму найближчому оточенні, перевищують аналогічні показники, отримані за "Я-оцінкою". Так, частка учнів, в оточенні яких ніхто не вживає наркотики, становить 96,4 %, вживають наркотики одиниці – 2,5 %, вживають наркотики половина і більше – 0,9 %, вживають наркотики усі – 0,2 %.

Причини, що спонукають учнів до вживання психоактивних речовин

Рейтинг причин, які спонукають учнів 4-10 класів до вживання психоактивних речовин (від більш значущої до менш значущої), виглядає таким чином: I місце –

брак знань про шкоду цигарок, алкоголю, наркотиків (30,1 %); II місце – вплив друзів (30,0 %); III місце – прагнення пережити нові враження, емоції (19,1 %); IV місце – почуття самотності, відсутність уваги і допомоги з боку оточення (10,5 %); V місце – вплив телебачення, реклами (7,6 %); VI місце – вплив батьків, дорослих – (2,7 %).

Порівняння різновікових груп респондентів вказує на те, що чим старші учні, тим більш вагомими чинниками, що спонукають їх до зловживань, виступають: вплив однолітків, друзів, компанії (від 12,4 % у молодших школярів до 41,9 % у юнаків); прагнення пережити нові враження та емоції (від 8,4 % у молодших школярів до 27,3 % у юнаків); почуття самотності, відсутність уваги та допомоги з боку оточення (від 8,8 % у молодших школярів до 13 % у юнаків). Натомість знижується вага таких чинників, як відсутність знань про шкоду психоактивних речовин (від 53,9 % у молодших школярів до 10 % у юнаків); вплив телебачення, реклами (від 12,5 % у молодших школярів до 5,7 % у юнаків та 5,0 % у старших підлітків); вплив батьків та дорослих (від 4,0 % у молодших школярів до 2,1 % у юнаків).

Існують певні розбіжності у визначенні основних причин вживання наркотиків хлопцями і дівчатами. На думку дівчат (33,3 %) – це вплив друзів і однолітків, а на думку хлопців (35,6 %) – це брак знань.

Більшість респондентів (33,5 %) із сільської місцевості вважають недостатність знань головною причиною, що спонукає учнів до вживання шкідливих речовин. В учнів із селищ міського типу та міст на першій позиції знаходиться вплив друзів і однолітків (34,8 % та 31,6 % відповідно).

Шляхи отримання коштів учнями для придбання цигарок, алкоголю, наркотиків; місця розповсюдження наркотиків

Більшість респондентів (від 41,3 % у молодших школярів до 72,5 % у юнаків) вважають, що кошти на придбання цигарок, алкоголю, наркотиків учні можуть отримати у батьків; вкрати – 19,2 % респондентів; отримати у друзів, або заробити – по 9,5 % респондентів; отримати в інших дорослих – 4 % респондентів.

Кількість учнів, які вважають, що кошти на тютюн, алкоголь і наркотики можна взяти у батьків, збільшується у кожній старшій віковій групі – від 41,3 % у молодших школярів до 72,5 % у юнаків. Аналогічна динаміка має місце за показником "власний заробіток" – від 8,5 % у наймолодших опитаних до 13,2 % у найстарших.

Чим старші респонденти, тим рідше вони вважають, що гроші на цигарки, алко-

голь, наркотики можна вкрати (30,9 % у молодших школярів, 6,4 % у юнаків), отримати у друзів (13,6 % у молодших школярів, 5,2 % у юнаків) або інших дорослих (5,7 % у молодших школярів, 2,7 % у юнаків).

У дівчат відсоток відповідей "у батьків", "друзів", "інших дорослих" вищий, ніж у хлопців. Хлопці частіше, ніж дівчата, надають перевагу таким шляхам отримання коштів, як "крадіжка" та "власний заробіток".

Учні можуть узяти наркотики у знайомих "розповсюджувачів" – 33,2 % відповідей, незнайомих продавців – 29,5 %, у старших друзів – 24,3 %, у однолітків – 10,8 %, у батьків – 2,1 %.

Дівчата найчастіше обирають варіант "знайомі розповсюджувачі" (37,5 %), а хлопці – варіант "незнайомі продавці" (35,1 %).

Між варіантами відповідей учнів із різних типів місцевості також є відмінності. Вони вказують на те, що чим більший населений пункт, тим більша ймовірність того, що діти отримують наркотики у знайомих розповсюджувачів, а не у незнайомих продавців.

Ставлення родин учнів до вживання тютюном, алкоголем, наркотиками

У більшості сімей респондентів (від 68,5 % до 78,0 % у різних за віком підгрупах) не вживають та ставляться негативно до тютюнопаління, алкоголю, наркотиків; у 12,5 % сімей випивка вважається гарною традицією, у 1,4 % сімей щоденно вживають алкоголь і палять; тютюнопаління, алкоголь і наркотики – це звичайна справа для 0,4 % сімей. Ухилилися від відповіді на дане запитання 11,3 % учнів, причому найбільше (15,3 %) учнів із сільської місцевості.

Відповіді молодших школярів видаються щирішими з огляду на те, що вік та стать респондентів не можуть бути суттєвими чинниками ставлення родини до вживання психоактивних речовин. Майже однакові показники за відповідями хлопців і дівчат підтверджують цю думку. Можна припустити, що відповіді старших респондентів більше залежать від норм соціальної бажаності, тому в них картина сімейного ставлення до шкідливих звичок має оптимістичніший вигляд.

Рекомендації учасникам навчально-виховного процесу щодо вдосконалення профілактичної роботи

У міжнародній практиці виокремлюють медичну, юридичну, освітню та психосоціальну моделі профілактики вживання психоактивних речовин. Медична модель переважно орієнтована на медико-соціальні

наслідки наркоманії, юридична – на розроблення адекватного законодавства та його додержання, освітня модель – на забезпечення інформацією, головною метою психосоціальної моделі є формування захисних чинників особистості, як психологічних, так і соціальних.

Профілактична робота включає діяльність щодо запобігання асоціальному явищу (первинна профілактика), та діяльність щодо подолання асоціального явища (вторинна та третинна профілактика).

Первинна профілактика в освітньому середовищі – це комплекс педагогічних заходів, спрямованих на запобігання формуванню шкідливих звичок школярів та залученню до вживання психоактивних речовин. Її метою є зміна ціннісного ставлення дітей та молоді до тютюну, алкоголю, наркотиків, формування особистої відповідальності за свою поведінку, зниження показників залучення до вживання психоактивних речовин та попиту на них в учнівському середовищі завдяки пропаганді здорового способу життя, формування антинаркотичних настанов та профілактичної роботи в освітніх установах.

Вторинна профілактика спрямовується на запобігання формуванню хвороб та ускладнень в осіб, які епізодично вживають тютюну, алкоголь і наркотики (мають звичку), але поки що не мають ознак хвороби. Вона має на меті максимальне скорочення тривалості впливу психоактивних речовин на людину, обмеження ступеня шкоди як для споживача, так і для його мікросередовища; створення системи раннього виявлення споживачів; надання кваліфікованої психологічної, педагогічної, соціальної допомоги.

Третинна профілактика є комплексом заходів, які сприяють відновленню особистісного та соціального статусу хворого (наркоманія, токсикоманія, алкоголізм), запобігання зривам та рецидивам хвороби, поверненню хворого до сім'ї та навчального закладу. Її мета – запобігання зривам та рецидивам алкоголізму, наркоманії та реабілітація хворих [7].

Основна увага в організації і плануванні профілактичної роботи у навчальних закладах зосереджується на просвітницькій, виховній і корекційній роботі. За визначенням В. М. Оржеховської, "профілактика вживання психоактивних речовин учнями – це виховна і корекційна діяльність, яка здійснюється на основі своєчасного виявлення причин і факторів ризику вживання наркотичних речовин" [5, С. 306].

Особливості профілактичної роботи у навчальному закладі полягають у тому, що:

1) вона входить до компетенції не тільки представників навчального закладу, а й значної кількості інших організацій;

2) учні, батьки, педагогічний колектив одночасно є об'єктами та суб'єктами цієї діяльності; 3) профілактична мета та заходи тісно пов'язані з навчально-виховним процесом [4, С. 277].

Чинниками, що впливають на результативність профілактичної роботи у закладах освіти, виступають: цільова аудиторія (її вікові, гендерні та соціально-економічні характеристики); рівень компетентності фахівців, які її здійснюють (обізнаність фахівців щодо проблем, запитів, ресурсів; володіння методами та технологіями профілактики); склад соціального оточення учнів; зміст та форми профілактичних програм; особливості сфери соціального та правового захисту учнів; реалізація потенційних можливостей навчальних дисциплін у профілактиці вживання психоактивних речовин.

Наголоси просвітницької роботи з учнями

Просвітницьку роботу щодо тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків потрібно розпочинати у молодшій школі, оскільки виявилось, що частина молодших школярів вже спробували палити (8,3 %), алкоголь (11,1 %), наркотики (1,5 %), але при цьому майже третина учнів 4-го класу не знають нічого про тютюнопаління, алкоголь, наркоманію і майже 40 % вважають, що їхніх знань замало.

Під час організації просвітницьких заходів необхідно враховувати, що у молодшому шкільному віці учні найбільш сенситивні до таких каналів інформування як батьки, родина, вчителі, інші дорослі; у молодшому підлітковому – засоби масової інформації та інші дорослі; у старшому підлітковому – працівники психологічної служби, однокласники, друзі, ровесники; у юнацькому – медичні працівники та працівники психологічної служби. Одним із засобів підвищення ефективності просвітницької роботи може бути запровадження відповідної інформаційної кампанії на сайті школи; організація випуску тематичних шкільних газет.

Виявлено, що в учнів молодшої та середньої школи є потреба в отриманні інформації, яка стосується не лише наслідків вживання психоактивних речовин. Тому під час підготовки та проведення просвітницьких заходів особливу увагу потрібно приділити чинникам, які підштовхують до початку вживання шкідливих речовин та засобам елімінації їхнього впливу; динамічним особливостям та механізмам формування залежності; альтернативним "здоровим" методам розв'язання психологічних, соціальних і духовних проблем. Також доцільно виявляти специфічні запити учнів щодо тематики просвітницьких

заходів і надавати необхідну їм інформацію.

Хлопці потребують посиленої уваги під час проведення інформаційної та просвітницької роботи, оскільки вони гірше, ніж дівчата обізнані щодо проблеми вживання психоактивних речовин і гірше розуміють надану в школі інформацію.

Як з'ясувалося, інформацію, отриману в школі стосовно тютюнопаління, алкоголізму та наркоманії, від 12,3 % до 17,9 % учнів (залежно від вікової категорії) не розуміють взагалі або розуміють частково. Тому одним із шляхів удосконалення просвітницької роботи є підвищення рівня психологічних знань педагогів щодо особливостей пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення) в учнів різних вікових категорій. Формами такої роботи можуть бути психологічні всеобучі, лекторії для педагогів, внутрішньошкільні та міжшкільні навчальні тематичні програми-тренінги для педагогів.

Інформаційно-роз'яснювальна робота з боку медичних працівників і співробітників психологічної служби потребує суттєвої активізації з усіма віковими групами учнів, у цьому сенсі вони є її кадровим ресурсом. До річного плану роботи практичних психологів і соціальних педагогів має бути включено відповідні заходи.

Орієнтири виховної роботи

Виявлення груп ризику дітей з різними формами зловживань потребують від педагогічних працівників додаткових зусиль. Під час такої роботи варто орієнтуватися на факти, які виявлено під час моніторингу:

- ◆ майже половина учнів, навіть під час анонімного опитування, намагається приховати інформацію про вживання ними психоактивних речовин;

- ◆ показники поширеності вживання алкоголю учнівською молоддю вищі, ніж показники поширеності тютюнопаління;

- ◆ показники поширеності тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків серед хлопців лише незначно перевищують відповідні показники серед дівчат;

- ◆ основний "приріст" постійних курців, споживачів алкоголю та наркотиків відбувається на межі молодшого підліткового та старшого підліткового віку;

- ◆ хлопцям легше вкрасти або заробити кошти на тютюн, алкоголь і наркотики, а дівчатам – отримати у оточення (батьків, друзів, інших дорослих).

Основною умовою ефективною виховної роботи виступає залучення та стимулювання до активної участі у профілактичній роботі самих учнів, орієнтація на конструктивну взаємодію з ними; отримання від них зворотного зв'язку. Використання інтерактивних методів та форм роботи акти-

візуватиме процеси співпраці учнів і педагогів. Натомість використання почуття сорому, страху в учнів, застосування технік навчання, залякування та покарання негативним чином впливатиме на результативність роботи.

Індивідуальну роботу з групами ризику та групову виховну роботу потрібно планувати та проводити, виходячи з того, що для старших учнів основними причинами, які спонукають до зловживань, виступають почуття самотності, відсутність уваги та допомоги з боку оточення; вплив однолітків, друзів, компанії; прагнення пережити нові враження та емоції; а у молодших – відсутність знань; вплив телебачення та реклами; негативний вплив батьків та дорослих. Основна гендерна відмінність у визначенні причин споживання психоактивних речовин полягає у тому, що хлопцям бракує знань, тоді як дівчатам важко протистояти впливу друзів.

Як показав моніторинг, інші дорослі виступають референтною групою для учнів усіх вікових категорій, тому співпраця зі службою у справах дітей, кримінальною міліцією, громадськими організаціями, медичними установами повинна здійснюватися на постійній основі.

Профілактична робота з батьками

Результати опитування показали, що значна частина дітей кошти на придбання шкідливих речовин отримує у батьків, більше того, є діти, які можуть отримати наркотики у сім'ї. Очевидно, що залучення до співпраці батьківської громадськості, організація заходів, спрямованих на підвищення їхньої антитютюнової, антиалкогольної та антинаркотичної освіченості та рівня психолого-педагогічної обізнаності виступає одним із головних чинників підвищення ефективності профілактичної роботи.

Сімейна профілактика включає роботу з різними групами батьків: батьки, які активно беруть участь у профілактичній роботі; батьки, які мають власні проблеми; батьки, що мають різні типи залежностей та співзалежностей.

Зміст роботи з сім'єю передбачає формування активного ставлення батьків до ризику наркотизації дитини у тому середовищі, де вона перебуває; запобігання залученню дітей до ранньої алкоголізації та наркотизації, емоційного відторгнення дітей та жорстокого поводження з ними; надання допомоги сім'ї, якщо дитина почала вживати психоактивні речовини.

Основними формами та засобами допомоги сім'ї є лекції (через батьківські збори, семінари, заняття у батьківському всеобучі); індивідуальне сімейне консультування батьків з проблемних сімей; формування груп підтримки з батьківського

активу; соціальне інспектування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах; організація спортивних змагань за участю батьків, учнів та педагогів. Форми та засоби взаємодії педагогів з батьками можуть бути досить різноманітними: зустрічі, листівки, відео; батьківська рада; опитування, круглі столи; листи батькам; дні відкритих дверей та екскурсії для батьків, вчителів, учнів; заходи за участю батьків, які володіють спеціальними знаннями і навичками щодо профілактики здорового способу життя; тренінги щодо зміцнення ролі сім'ї у вихованні дітей та багато інших.

Висновок. Моніторинг показав, що наявна у загальноосвітніх навчальних закладах система профілактики шкідливих звичок є недостатньо ефективною, а потенційні можливості впливу на негативні явища педагогічними працівниками використовуються не повною мірою. Аналіз отриманих результатів дозволив визначити пріоритети у системі шкільної профілактичної роботи з учнями та батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клепко С. Ф. *Наукова робота і управління знаннями : [навчальний посібник]* / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2005. – 201 с.
2. Корнієнко І. О. *Психолого-педагогічні аспекти профілактики алкоголізму серед учнів / Корнієнко І. О., Цушко І. І.* – К., 2007.
3. Моргун В. Ф. *Делінквентний підросток : учебное пособие по психопрофилактике, диагностике, коррекции отклоняющегося поведения подростка для социальных педагогов, студентов педагогических, психологических, юридических специальностей, интернов-психиатров.* / Моргун В. Ф., Седых К. В. – Полтава, 1995. – 161 с.
4. Мурашкевич О. А. *Деякі аспекти низької ефективності програм профілактики вживання психоактивних речовин серед підлітків* / Мурашкевич О. А. // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* – Випуск 50. – Педагогічні науки. – 2010. – С. 159–166.
5. Оржеховська В. М. *Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковихованих учнів : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01. "Загальна педагогіка та історія педагогіки"* / Оржеховська В. М. – К., 1995. – 440 с.
6. *Профілактика ризикованої поведінки в учнівському і студентському середовищі : методичні рекомендації* / [за ред. В. Г. Панка.] – К. : Ніка-центр, 2004. – 252 с.
7. Сидоров П. И. *Наркологическая превентология* / Сидоров П. И. – Издание 2-е, переработанное и дополненное. – М. : Мед-пресс-информ, 2006. – 720 с.
8. *Формування здорового способу життя : посібник для класного керівника* / [за ред. О. О. Новака.] – Полтава : ПОІППО, 2005. – 156 с.

Стаття надійшла в редакцію 20.10.2011 ■

Бібліографічний опис цієї статті:

Сухенко Я. В. *Вживання психоактивних речовин учнями: стан проблеми та орієнтири її розв'язання* / Я. В. Сухенко // *Постметодика.* – 2011. – № 5(102). – С. 59 – 64.